

Coperta I, VI: Scoarță datată 1835 („Muzeul din Suceava“), detaliu. Apud Tancred Bănățeanu, *Arta populară bucovineană*, Suceava, 1975.

Editura SAECULUM I.O.
ISBN 978-973-642-304-8

Artur Gorovei

CREDINȚE ȘI SUPERSTIȚII ALE POPORULUI ROMÂN

Ediție critică de
I. Oprîșan

Editura SAECULUM I.O.
București – 2018

vie – DCLXXXVII, 230, 409, 1644	vorbă bună – 3976
vierme – DCLXXXVIII	vorbă rea – 3976, 1327, 1679, 1893, 2097, 2170, 2901, 3043, 3393, 3394, 3976
vigaj – 2336	
vin – DCLXXXIX, 176, 199, 204, 1074, 1763	vrabie – DCXCVII, 1418, 1476, 3089, 3090
vindere de copil – 2433	vrajă – 453, 1000
vinerea Paștelor – 680	vrajbă – DCXCVIII, 2217
vinerea seacă – 73, 236	vrăjitoare – DCXCIX, 4296
vineri – DCLXC, 164, 451, 455, 539, 547, 554, 555, 690, 1532, 1653, 1850, 1865, 1911, 2292, 2717, 2729, 2900, 2914, 2988, 3162, 3142, 3315, 3875, 3939, 3940	vreme – DCC (A-O), 369, 597, 745, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 1466, 1467, 1577, 1705, 1706, 1758, 1950, 2221, 222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2522, 2843, 4527
vis – DCXCI, 21, 101, 102, 142, 181, 182, 185, 284, 482, 553, 568, 660, 700, 826, 1141, 1299, 1384, 1401, 1621, 1762, 1791, 2070, 2074, 2417, 2418, 2419, 2420, 2560, 2795, 2935, 3164, 3309, 3351, 3428, 3757, 4002	vremea de apoi – DCCI
viscol (v. vremea)	vułpe – 654, 1531, 3203, 3994
vită – DCXCII, 36, 38, 40, 42, 57, 111, 164, 244, 280, 485, 523, 720, 843, 949, 1262, 1308, 1328, 1347, 1380, 1598, 1716, 1838, 1967, 2018, 2347, 2804, 3473, 3441, 3442, 3631	vultur – DCCII, 4527
viță – DCXCIII	
vițel – DCXCIV	
voinic – 447	
volvoră – DCXCV, 4254	
vorbă – DCXCVI, 613, 884, 1325, 1512, 3158	

Z

zahar – 1152
zapis – 16
zăbale – DCCIII
zăpadă – 4195
zânamec – DCCIV, 4533
zbenghi – 1135, 1137
zburătoare – DCCV, 4534
zestre – DCCVI, 2819
zgaibă – 1825
zgârcit – 184, 2092
Ziua Crucii – DCCVII, 165, 420, 4537
zile (vieață) – 8
zmău – DCCVIII, 4538
zmeoaică – 1299
zvârcolac (v. vârcolac)

Cuprins

<i>Sensul credințelor și superstițiilor populare românești</i>	
(I. Oprișan)	5
<i>Notă asupra ediției</i> (I. Oprișan)	11
Artur Gorovei	
Credințe și superstiții ale poporului român	
Prefață (Artur Gorovei)	15
a. Superstiții și credințe despre oameni	19
b. Credințe despre animale	403
Glosar	419
Indice tematic	486

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
GOROVEI, ARTUR

Credințe și superstiții ale poporului român / Artur
Gorovei; ed. critică de I. Opreșan. – București: Saeculum
I.O., 2012

Bibliogr.

Index

ISBN 978-973-642-304-8

I. Opreșan, Ionel (ed.)

398,3(498)

Sensul credințelor și al superstițiilor

Sunt momente în istoria unui popor în care eforturile spirituale se concentrează pe o anumite direcție, după care interesul pentru problematica respectivă dispare aproape complet.

E și cazul, între altele, al apariției aproape concomitente a celor două lucrări fundamentale dedicate evidențierii superstițiilor și credințelor populare românești: *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi*, de Gh. F. Ciușanu (1914) și *Credințe și superstiții ale poporului român*, de Artur Gorovei (1915).

Impulsul concret în realizarea celor două opere l-a constituit, mai mult ca sigur, scoaterea la concursul Premiului Adamachi de 5000 lei, de către Academia Română a unei lucrări pe această temă.

La încheierea termenului, s-a prezentat doar Gh. F. Ciușanu, care a și primit Premiul.

Lucrând mai greu și vizând cuprinderea cât mai largă a spațiului etnic românesc, Artur Gorovei nu a putut finaliza proiectul decât un an mai târziu, când, în „ședința de la 14 mai 1914“, se hotăra tipărirea operei sale în colecția „Din viața poporului român. Culegeri și studii“, vol. XXVII.

Deși ambele lucrări au, inevitabil, un fond comun de credințe și superstiții, uneori selectând chiar variante ale unora și acelorași texte, metoda de abordare e radical diferită.

În timp ce Gh. F. Ciușanu antamează gruparea materialului pe structura unei mitologii românești ad-hoc și pe compararea sistematică a mitemelor prezentate în carte cu cele străine – pe verticala istoriei și pe extinderea spațială pe cât posibil larg cuprinzătoare, Artur Gorovei le ordonează pur și simplu alfabetic, în funcție de cuvintele cheie (708), restrâns tematic, de la *ac* la *zmău*.

Aparent, lucrarea lui Gh. F. Ciaușanu e mai interesantă, fiind prima sinteză generală a mitologiei naționale, elaborată – nu prin aglutinarea tuturor categoriilor de texte culese, ca la Elena Niculiță Voronca – ci prin utilizarea în construcție doar a superstițiilor și credințelor care se pretează la deschideri mitologice.

În realitate, însă, prin detașarea totală de material și prin înșiruirea lui ca într-un ierbar, fără comentarii sau interpretări, volumul din 1915, întocmit de Artur Gorovei prin colecționarea – directă, sau prin excerptarea din studii tipărite și a culegerii prin intermediari – a numeroase probe de gândire și credință (cca 4500), oferă cercetătorului mai mari posibilități de dezvoltare proprie a unor idei, proiecte și viziuni.

Gh. F. Ciaușanu îți oferă soluții personale, de multe ori captivante, forțându-te să le aprobi sau să le respingi.

Artur Gorovei pune la dispoziție materialul pentru tot atâtea edificii, câți constructori îl abordează.

Gh. F. Ciaușanu a înălțat un castel al propriei gânduri, cu priviri spre întreg spațiul românesc și universal; Artur Gorovei te îndeamnă – dacă ai chemarea – să-ți ridici propriul dom al visurilor, cu pietre de râu sau perle de gândire sclipitoare, culese cu grijă și prețuire din câmpul generos al imaginarului popular românesc.

Dar și unul și altul aduc un material autentic, pe care cercetătorul nu-l mai găsește astăzi decât sub formă de cioburi, căci timpul, formele civilizației, bombardarea distrugătoare a massmediei asupra conștiințelor, și ridicarea intelectuală a populației, îndeosebi de la sate, a îngropat pentru totdeauna multe din textele atât de caracteristice mentalității românești la începutul secolului al XX-lea.

Încât, cele două volume, indiferent de deosebirile dintre ele, rămân adevărate tezaure peste care nu poate trece nici un cercetător interesat de configurația spiritualității românești.

*

Judecând tot în paralel lucrările în discuție, trebuie să relevăm că niciunul dintre autori nu au conștiința deosebiri dintre „credință” și „superstiție”.

Gh. F. Ciaușanu, de pildă, își intitulează cartea *Superstițiile poporului român în asemănare cu ale altor popoare vechi și noi* – înrâurit probabil de cerințele impuse de Academia Română, în definirea temei de concurs – dar se referă mai mult la credințe.

Pe de altă parte, Artur Gorovei nu-și bate capul să facă vreo deosebire și le înșiruire fără nici o specificare în cadrul grupajelor hotărnicite de sensul sau sensurile cuvintelor temă.

De altfel, când se referă, în foarte scurta *Prefață*, la modalitatea reproducerii textelor, el vorbește, mai întâi, doar de „credințe” – „pentru orânduirea materialului, am adoptat sistemul grupării credințelor după obiectele la care se referă mai mult, puse în ordine alfabetică” – iar când, în finalul frazei, vorbește de „indice”, își aduce aminte de dihotomia făcută în titlu: „pentru înlesnirea cercetătorilor, am alcătuit un *indice* amănunțit al tuturor lucrărilor [corect: lucrurilor] la care se referă credințele și superstițiile din această colecțiune”.

Și totuși, Gh. F. Ciaușanu încearcă o definire a superstiției, dar nu prin raportarea la credință, ci la religie, conchizând în temeiul afirmațiilor lui Roskoff și Réville, după Lucretius, că „pentru popor, în genere și, în special pentru popoarele necivilizate, religie și superstiție este tot una”.

Superstiția e văzută de el chiar ca o religie neoficială, mai vie decât cea creștină. „Ea constituie o adevărată religie a celor mulți și este mereu în putere, fiindcă este cea mai veche formă a religiei: un amestec de sfărâmaturi din animism, fetișism și naturism”.

Sau: „La toate neamurile sălbatice, semi-sălbatice sau inculte, superstiția ține locul religiei”.

Când trece, însă, la analiza diverselor aspecte ale mitologiei, se referă aproape constant numai la „credințe” nu la superstiții.

*

Materialul inclus, cu deosebire, de Artur Gorovei în colecțiunea sa oferă suficiente elemente pentru schițarea unei granițe aproximative între cele două categorii, căci o despărțire clară nu este posibilă, dată fiind întrepătrunderea profundă dintre ele.

E evident că tot ce se referă la natură (la corpuri cerești, îndeosebi la soare și la lună, la vânturi, la frig, la ape și codri, la arbori seculari și la munți (la stânci singulare), la cutremure și mari cataclisme – cu alte cuvinte la fenomene, pe care omul neputându-le înțelege și mai ales supune, le-a venerat sau s-a înspăimântat de ele – constituie credințe.

Și într-adevăr, ele perpetuează până astăzi chiar urmele unor religii succesive păgâne, pe care creștinismul n-a putut decât în parte să le asimileze sau să le înlăture.

Tot ce ține, însă, de comportamentul omului, de felul lui de a se manifesta în societate și, parțial, în relație cu natura și mai presus de toate în raport cu soarta (cu destinul) are conotații preponderent superstițioase.

O altă deosebire, după noi fundamentală, între cele două categorii ale mentalului uman cu reflexe folclorice o constituie faptul că superstițiile au de foarte multe ori o justificare illogică, uneori chiar absurdă, în timp ce credințele conțin, fie și în forma lor fabulos-fantastică, o strânsă justificare directă sau voalată între cauză, acțiune și efect.

În sfârșit, spre a ne opri doar la elementele esențiale, credințele cuprind în mod accentuat precepte ale codului moral, absolut necesare bunei conviețuirii, în timp ce superstițiile privesc aspecte neesențiale, chiar dacă între ele se numără și norocul sau aflarea alesului inimii.

Punctul în care cele două forme de gândire, observație și fabulare, se întâlnesc îl reprezintă obligativitatea păstrării cutumelor de toate felurile sub amenințarea pedepsei, imediate, reale, aici pe pământ, sau imaginare, pe cealaltă lume.

Căci toate sunt de-o așa manieră concepute, încât să-i asigure individului, încă dinainte de a se naște și până după trecerea dincolo de viață, existența firească și, pe cât posibil, fericită.

*

Ne îndoim că acest sens a fost înțeles în toată profunzimea lui de culegătorii de asemenea flori și chiar de unii dintre marii folcloriști. Ne gândim, nu în ultimul rând, la Gh. F. Ciaușanu și Artur Gorovei, ale căror volume le-am pus în discuție.

Desigur, privite dispart, superstițiile și credințele ne apar ca superflue, ca ceva gratuit și chiar ridicol, din punctul de vedere al omului modern.

Parcurse, însă, într-o colecție masivă, precum aceea a lui Artur Gorovei, ele își dezvăluie – chiar cele aparent fără sens – o funcționabilitate bine definită.

Căci toate – câte s-au cules și se vor mai culege – alcătuiesc un cod răspunzând tuturor întrebărilor, reale sau posibile, ale existenței. Nu-i greu de observat că ele au fost gândite ca un fel de carte (orală, desigur) a vieții și a morții, a modului de a trăi fără să deranjezi pe altul și fără a perturba cursul naturii; o carte în care să poți găsi răspuns la tot ce te frământă; carte pe care, dacă ți-o însușești și o respecti ai șanse să te bucuri de fericire sub soare.

În perspectiva unei asemenea înțelegeri a funcționalității credințelor și superstițiilor populare va trebui să ne modificăm cel puțin parțial dacă nu chiar total viziunea asupra lor.

Sperăm că republicarea lucrării lui Artur Gorovei, de atâția ani interzisă (în orice caz nereeditată), va marca, poate, un hotar în rejudicarea acestor specii folclorice combătute cu ardoare de religie și interzise cu brutalitate de către regimul comunist.

I. OPRIȘAN

E. Patriciu, Gruia M. Păunescu, M. Lupescu) și din alte 15 județe adunate de elevii gimnaziului din Roman (comunicate de prof. N. Apostol).

Dorind să intre, cu răspunsurile date, într-un circuit de informații internațional, Artur Gorovei neagă pentru partea a II-a a cărții structura părții I, și adoptă o altă modalitate de lucru, în detrimentul comunicării de texte propriu-zise.

Graba cu care s-a lucrat a făcut ca, după încheierea cărții, să fie necesar un *Adaus* de 70 de texte pentru prima parte.

Din aceeași cauză, atât cuvintele temă din volum, cât și cuvintele din *Glosar* și *Indicele tematic* de la sfârșitul lucrării nu au fost ordonate corect alfabetic, ceea ce a creat mari dificultăți de aflare a termenilor căutați.

În ediția de față am introdus toate superstițiile și credințele din *Adaus* în corpul propriu-zis al volumului și am ordonat corect după renumerotarea textelor tot materialul din volum, din *Glosar* și din *Indicele tematic*.

De asemenea, am corijtat tacit, ori de câte ori a fost cazul, greșelile de tipar și gramaticale; am completat spre a se înțelege frazele eliptice cu cuvintele necesare, între paranteze drepte.

La *Glosar*, am introdus între paranteze drepte explicații corecte și am trecut, uneori, tot între paranteze, genul substantivelor.

Din păcate, în multe cazuri numerele indicate în *Indicele tematic* nu corespundea cu cele din volum. Ne-am străduit să le aflăm pe cele reale, dar nu am reușit întotdeauna.

În ce privește stabilirea textului, am recurs la regulile generale ale reeditării clasice, cu o grijă specială pentru consemnarea pronunțării regionale.

Prin toate acestea am dorit să oferim cititorilor, în condiții de scrupulozitate științifică, o carte care le lipsea.

I. OPRIȘAN

CREDINȚE ȘI SUPERSTIȚII ALE POPORULUI ROMÂN

P R E F A Ț Ă

Credințele și superstițiile din colecțiunea aceasta sunt adunate din localitățile arătate mai jos și comunicate de diferite persoane, cărora le arăt, prin aceasta, mulțămirile mele, și anume:

județul Argeș, din comuna Rudeni, comunicate de d[omnul] Gh. Rudeanu;

județul Bacău, din comuna Buhoci, comunicate de d[omnul] I. Dimitrescu;

județul Botoșani, din comuna Bucegea, com[unicate] de d[omnul] N. V. Hânțescu;

județul Covurlui, din comuna Bursucani, com[unicate] de d[omnul] E. Patriciu, și din alte localități din același județ, comunicate de d[omnul] G. P. Salviu;

județul Dolj, din comuna Catane, comunicate de d[omnul] Șt. St. Tuțescu;

județul Dorohoi, din Hânțești, com[unicate] de d[omnul] N. V. Hânțescu;

județul Ialomița, din Ciulnița, com[unicate] de d[omnul] I. N. Constantinescu; din comuna Grindu, com[unicate] de d[omnul] Dobre Șlefănescu, și din Spătărei, com[unicate] de d[omnul] Cristu de la Spătărei;

județul Iași, din Bosia, comuna Stânca, com[unicate] de d[omnul] I. T. Popovici;

județul Ilfov, din comunele Bolintinu-din-Vale și Maia, com[unicate] de d[omnul] M. Timuș;

județul Mehedinți, din Grozești, com[unicate] de d[omnul] C. Gherghinescu, și din Degerați, com[unicate] de d[omnul] S. T. Kirileanu;

județul Neamț, din Urecheni com[unicate] de d[omnul] S. T. Kirileanu și de către un elev al gimnaziului din Roman, al cărui nume nu-l cunosc, cum și din Mărgineni, același județ, comunicate de același elev;

județul Putna, din Pădureni, com[unicate] de d[omnul] S. T. Kirileanu.

județul Râmnicu-Sărat, din Urechești, com[unicate] de d[omnul] Hristian Țapu, și din Bogza și Mărgăritești, com[unicate] de d[omnul] S. T. Kirileanu;

județul Roman, din Simionești, Sabăoani, Dămieniști, Elisabeta și Uniceni, com[unicate] de elevul gimnaziului din Roman.

județul Suceava, din Broșteni, com[unicate] de d[omnul] M. Lupescu; din Holda (comuna Broșteni), com[unicate] de d[omnul] S. T. Kirileanu; din Găinești, com[unicate] de d[omnul] P. Herescu; din Șarul-Dornei, com[unicate] de d[omnul] V. Țifescu; din Bogdănești, com[unicate] de d[omnul] V. Hudiță; din Tătăruși, com[unicate] de d[omnul] Al. Vasiliu; din Lespezi și Vascani, com[unicate] de d[omnul] S. T. Kirileanu; din Giurgești, com[unicate] de d[omnul] N. Tomescu; din Giulești, com[unicate] de d[omnul] S. Mihailescu; din Dolhasca, com[unicate] de d[omnul] T. C. Ionescu, și din alte localități din acest județ, com[unicate] de d[omnii]: R. Marinescu, S. Mihailescu, Petru Gh. Vănescu, V. A. Florescu și Nicu Rojniță, și culese și de mine personal;

județul Tecuci, din comuna Țăpu, com[unicate] de d[omnul] Tudor Pamfile, și din Podul-Turcului, com[unicate] de S. T. Kirileanu;

județul Teleorman, din Adamești, com[unicate] de d[omnul] M. T. Adameșteanu;

județul Tutova, din Banca, com[unicate] de d[omnul] Gr. Coatu; din Perieni, com[unicate] de d[omnul] G. Popescu, și din Popeni și Zorleni, com[unicate] de d[omnul] S. T. Kirileanu;

județul Vâlcea, com[unicate] de d[omnii] Gh. Fira și Ioan N. Popescu, și din Ștefănești, culese personal;

județul Vaslui, din Parpanița și Lipova, com[unicate] de d[omnul] S. T. Kirileanu;

județul Vlașca, din Slobozia, com[unicate] de d[omnul] Gruia M. Păunescu.

În acest material, comunicat direct de culegători, am mai adăugat credințele și superstițiile adunate în diferite părți locuite de români, și publicate prin reviste și ziare greu de găsit, precum:

Credinți și superstiții culese de St. Tuțescu, din Catane, Ghidici, Goicea-Mică, Măceșii-de-Sus și Mischi, județul Dolj; Copăcioasa, Creasna și Petreștii-de-Jos, jud[ete]ul Gorj; Miluta și Pătulele, jud[ete]ul Mehedinți; Suica, jud[ete]ul Olt; și Dioști jud[ete]ul Romanați, și publicate sub titlul: *Pagini din metafizica poporului român* în revista *Tinerimea Română*, vol. III, pag. 448–453, și vol. VI, pag. 89–96;

Credințe populare bucovinene, culese de d[omnul] Dimitrie Dan și publicate în mai multe numere din *Gazeta Bucovinei*, din Cernăuți;

Credinți și superstiții din Palten, județul Putna, culese de d[omnul] Simion Crainic, și publicate în *Revista Critică-literară*, din Iași, an. III, 1895;

Credinți și superstiții din Moldova, probabil din județul Bacău, publicate în revista *Răsăritul*, an. I, 1905-1906, din Bacău;

Credinți din Luncoșoara, comitatul Bihorului, Transilvania, culese de d[omnul] Petru Cipou și publicate în revista *Familia*, 1896, pag. 142, 236, 238 și 356;

Credinți din Sabolciu, comitatul Bihorului, culese de d[omnul] Avram Igna, și publicitate în revista *Familia*, 1896, p. 56, 116, 201, 260 și 296;

Credinți din Transilvania, din o localitate neindicată de culegătorul Iosif Stanca, publicate în *Familia*, 1896, p. 224 și 405;

Superstiții din Muntenia, adunate de George S. Ioneanu, publicate sub titlul: *Mica colecțiune de superstițiile poporului român*, Buzău, 1888.

În fine, un număr de credinți și superstiții sunt luate din următoarele lucrări:

Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, în care sunt date credinți din: Rânghileșii, jud. Botoșani; din județul Brăila; din județul Ialomița; din Șipote și Bivolari, jud. Iași; din Prunișor, jud. Mehedinți; din Voinești, jud. Muscel; din Roznov, jud. Neamț; din Alimănești, jud. Olt; din Ruginoasa, jud. Suceava; din Socel, și Râioasa, jud. Teleorman; din Ibănești, jud. Tutova; din județul Vâlcea, precum și din Dobrogea, Banat și Transilvania;

Sim. Fl. Marian, *Nașterea la români și Înarmorântarea la*

români, în care sunt credinți și superstiții din Banat, Bucovina, Transilvania și Macedonia;

Elena Sevastos, *Călătorii prin Țara Românească și Nunta la români*, credinți din Moldova și Muntenia;

Dimitrie Dan, *Comuna Straja și locuitorii ei*, Cernăuți, 1897, – credinți din acea localitate;

Credinți și superstiții de la românii din *Istria și Valahia moravă*, scoase din lucrările d[omnu]lui **Teodor T. Burada**: *O călătorie la românii din Moravia*, Iași, 1894 și *O călătorie în satele românești din Istria*, Iași, 1896.

Sub fiecare credință am indicat localitatea de unde e culeasă; când nu am avut datele necesare, am pus numai numele culegătorului.

Pentru orânduirea materialului, am adoptat sistemul grupării credințelor după obiectele la care se referă mai mult, puse în ordine alfabetică, iar pentru înlesnirea cercetărilor, am alcătuit un *indice* amănunțit al tuturor lucrărilor la care se referă credințele și superstițiile din această colecțiune.

Folticeni, martie 1915

A. Credințe și superstiții despre oameni

A

I. Ac

1. Ac dacă găsești, e semn de sfadă. (Stânca, Iași)
2. Ac dacă găsești, e a sărăcie. (Țăpu, Tecuci)
3. Când găsești ac cu urechi, îți face nevasta o fată; fără urechi, băiat. (Maia, Ilfov)
4. Ace aflate înfipte în pământ sau gard, nu este bine a le lua, căci se crede că ele ar fi pline de boli, și acel ce le ia, se poate apoi greu bolnăvi, ba chiar poate muri. (Straja, Bucovina)
5. Acul când îl dai împrumut, să-l înfigi în ceva și de acolo să-l ia cel căruia îl împrumuți, de voiești a nu te sfădi cu el. (județul Suceava)
6. Dacă se dă cuiva un ac, apoi e bine a i-l da cu ață, fiindcă se zice că dacă ar fi sufletul aceluia în iad, va fi ața, de care trăgându-l, se va scoate afară. (Straja, Bucovina)
7. Când dai cuiva un ac, să nu-l azvârli, căci cât lă-i azvârli de departe, atâta are să-ți moară un copil de lung. (jud. Covurlui)
8. Cine dă acul cu ață într-însul, își dă zilele. (Ciulnița, Ialomița)
9. Dacă se împrumută cuiva un ac, apoi i se dă și se ia înapoi cu ață, că-n altfel ar fi păcat. (Straja, Bucovina)
10. Să nu arunci acul când ți-l cere cineva, căci te lungești, cât e de la tine până la cerător. (Țăpu, Tecuci)
11. Se crede că nu e bine a da cuiva un ac sau bold, căci prin aceasta i s-ar da și o antipatie; însă, de necesitate mare, și spre a paraliza antipatia, trebuie a împunge cu acul sau boldul acea persoană, căreia are să se deie instrumentul. (Straja, Bucovina)
12. Să nu te scobești cu acul printre dinți, căci ți se strică. (jud. Vâlcea)